

Vilhelm Mobergs pjäs och dagens rättsaffär

Till de starkaste och mest skakande intryck som Vilhelm Mobergs pjäs förmedlar hör att den förörrättade genom sina handlingar och åtgärder för att få rätt skadar sin egen sak, trasslar in sig i nya svårigheter och komplikationer, gör det möjligt för myndigheterna att finna nya anklagelser och nya bevis för de gamla anklagelserna. Då Krister Langton i rättmätigt ursinne söker visa att han behandlats orättfärdigt och olagligt blir detta ursinne ett bevis för hans samhällsfarlighet. Då han inför den läkare som skall undersöka hans sinness tillstånd blir het av vrede tolkas detta som ett tecken på hans abnorma tillstånd, och då han söker vara kylig och behärskad blir även detta uttrytt som något osunt och sjukligt. Då man ser eller läser pjäsen förs tankarna ovillkorligen inte bara till de rättsaffärer som nu håller på att övergå till historien, utan också till den rättsaffär som just i dagarna är mest aktuell, Sellingaffären.

En rad tidningar har kritiserat de åtalpunkter och de motiveringar som i Sellingaffären framförts av justitiekanslern och hans ombud. För några dagar sedan sammanfattades kritiken i två tidningar, Expressen och Dagstidningen. På Expressens utförliga ledande artikel måndagen den 30 december har endast en kort replik kommit från justitiekanslern; det heter här att artikeln "innehåller felaktiga eller förvanskade uppgifter" och att "justitiekanslern önskar... inte ingå i någon offentlig polemik i saken, i varje fall inte för närvarande". Justitiekanslern har vägrat att precisera vad han menar med felaktiga eller förvanskade uppgifter; inte på någon enda punkt har han gått i sakligt svaromål. Vi skall i det följande ta upp de enligt vår mening ostridiga uppgifter som legat till grund för kritiken av justitiekanslersämbetet under senaste skedet av denna affär; vi räknar med säkerhet på att justitiekanslern inte skall ha panna att bestrida riktigheten

av dessa uppgifter, även om han avvisar den kritik som utgått från uppgifterna.

De synpunkter som vi nyss anförde i anslutning till Mobergs skådespel är särskilt tillämpliga på två moment i de anklagelser som nu av justitiekanslerns ombud framförs mot professor Selling och som alltså ingår i det material som skall ligga till grund för hovrättens dom om några veckor. Bland dessa moment är en skrivelse som Selling år 1953 på begäran av statsrevisorerna ställde till dessa rörande förhållandena vid Riksmuseets paleobotaniska avdelning, alltså den institution för vilken Selling är chef. I denna skrivelse framställde Selling i anslutning till konflikten mellan honom och hans överordnade myndigheter, i sista hand Vetenskapsakademien, i korrekt om också skarp form en rad anmärkningar av i huvudsak samma beskaffenhet som Selling i övrigt anfört under sin långa strid med akademien. Dessa anmärkningar har nu av åklagaren använts som ett nytt skäl för åtalet mot Selling. Åklagaren yrkar nämligen ansvar mot Selling enligt strafflagen § 11:6 för samhällsfarlig ryktesspridning. Paragrafen har följande lydelse: "Den som bland allmänheten sprider falskt rykte eller annat osant påstående som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet, folkförsörjningen eller allmän ordning och säkerhet eller att undergräva aktningen för myndighet eller annat organ vilket äger besluta i allmänna angelägenheter, straffas för samhällsfarlig ryktesspridning högst med straffarbete i två år." Enligt hovrättens ännu icke tryckta stenografiska protokoll motiverade justitiekanslerns ombud denna anklagelse med följande ord: "Uttalandena om förvaltningsutskottet och akademien är uppenbarligen falska, och de är ägnade att undergräva aktningen för dessa myndigheter. Skrivelsen har ju

ställt till statsrevisorerna, de representanter för riksdagen som ju är ombud för hela landet, och vidare är skrivelserna stencilerade, och därför anser jag att rekvisitet om att skrivelserna har spritts bland allmänheten är uppfyllt."

Det är att märka att 1957 års statsrevisorer med tydlig anknytning till åklagarens uttalande reagerat mot att förklaringar till statsrevisorerna skulle kunna användas som stöd för ett åtal om "samhällsfarlig ryktesspridning". Revisorerna understryker nämligen "att varje åtgärd som kan innebära en begränsning av möjligheten för revisorerna att erhålla upplysningar och uppgifter skulle innebära ett svårt hinder för revisorernas verksamhet och därför vara ägnad att ur konstitutionella och principiella synpunkter ingiva allvarliga betänkligheter". Statsrevisorernas kanslichef har inför Svea hovrätt uttalat att han "var förvånad att Sellings skrivelse kunde läggas till grund för åtal, den hade på intet sätt uppfattats som kränkande... Det skulle vara till stort men för rättssäkerheten om tjänstemän får den uppfattningen att de inte utan risk för åtal skulle kunna komma med anmärkningar om förhållandet på sina institutioner."

Men bortsett från dessa riktiga påpekanden ter det sig som något oerhört att Selling skulle dömas, eventuellt till fängelse eller straffarbete, för uttalanden som ingår som ett led i den konflikt med Vetenskapsakademien som pågått sedan omkring fem år. En förklaring som Selling på begäran avger till riksdagens revisorer om situationen vid akademien och dess underlydande organ skulle fyra år efteråt — och under de fyra åren ligger justitiekanslerns avvisande av tanken på åtal mot Selling i mars 1956 — användas som en huvudsaklig anklagelsepunkt mot Selling, skulle kunna leda till att han inte bara avsättes, utan också får fängelse eller till och med straffarbete. Att Selling med kraft för-

svarar sig inför en myndighet som begär uppgifter från honom blir alltså ett bevis för att han begått ett svårt brott. Denna anklagelsepunkt är ännu mer fantastisk än om myndigheterna nu skulle föranstalta åtal mot hela den press, en mycket stor del av den svenska dagspressen, som under de senaste åren kritiserat akademien för dess handlingssätt mot Selling. Något sådant vågar man inte, men mot Selling anser man även medel av detta slag möjliga att använda.

Till anklagelsepunkterna hör också att Selling under de senaste åren inte på ett tillbörligt sätt skulle ha skött sitt vetenskapliga arbete. Var och en vet att Selling under dessa år varit indragen i en uppslitande konflikt med de myndigheter som ligger bakom anklagelserna mot honom. Var och en vet att Selling under nära två år varit föremål för sinnesundersökning på den överordnade myndighetens, Vetenskapsakademins, begäran. Men nu skall det påstådda förhållandet att Selling under denna tid inte nöjaktigt fyllt sin plikt att driva vetenskaplig forskning användas som bevis för att Vetenskapsakademien har rätt i att Selling gjort sig skyldig till tjänstefel. Selling borde tydligen under dessa år vid sidan av sin strid mot akademien och sina ansträngningar för att inte fällas av akademins åtgärder ha fortsatt sitt vetenskapliga arbete i vanlig ordning. När man tar del av åklagarens inlägg på de båda nu nämnda punkterna verkar Mobergs satir närmast som en förskönande omskrivning av vad som försiggått och försiggår; var och en måste bli upprörd över vad som här görs eller försöks i rätts namn.

Det finns många andra moment i Sellingaffärens senaste fas som också verkar mardröm och ondskefull fantasi. Justitiekanslern söker privat — "förtroligt" — förnä Sellings försvarsadvokat att gå med på en ny sin-

Dålig advokatyr

nesundersökning av Selling, att gå med på att Selling måste vara sinnessjuk, och yrkar, sedan detta försök misslyckats, att hovrätten skall besluta en ny sinnesundersökning. Detta sker kort tid efter medicinalstyrelsens rättspsykiatriska nämnds förklaring att Selling inte är sinnessjuk. Justitiekanslern och hans ombud har tyvärr hoppats att man genom undragande av nya psykiatriker skall lyckas att få Selling beknad som sinnessjuk; de ser sig i realiteten vara överunniga i frågor om sinnessjukdom. Lika otroligt är det att av dr Dagberg hopsam-

lade material om Selling som ställdes till justitiekanslerns och hans ombuds förfogande enligt deras beslut inte i sin helhet skulle få bli tillgängligt för Sellings försvarsadvokat. Justitiekanslern anser att han och hans ombud ur materialet kan framdraga vad som är betydelsefullt; det tillkommer inte Sellings försvarsadvokat att med stöd av materialet bilda sig en egen åsikt i den frågan.

Dessa är några huvuddrag i dagens rättsaffär, Sellingaffären. Och så påstår man att Vilhelm Mobergs skådespel inte har något med verkligheten att göra.

Advokat Sven Salmonson, som i Sellingrättegången tjänstgjort som målsägarombud, har i Svenska Dagbladet publicerat en artikel, som till formen innebär en kritik av vår ledare söndagen den 5 januari. Vi har tidigare vägrat att ta in hr Salmonsons inlägg, då vi anser det olämpligt för att inte säga orimligt att advokaterna i Sellingmålet skall fortsätta den inför hovrätten avslutade pläderingen i pressen.

Ty hr Salmonsons inlägg är ingenting annat än en fortsättning av pläderingen. De anmärkningar han göt i sak är så svaga att det är tillräckligt att med några ord beröra dem. Han påstår att professor Selling i sin omstridda skrivelse till statsrevisorerna år 1953 inte framträtt på begäran av revisorerna. I själva verket är förhållandet det att revisorerna riktat sina förfrågningar till Riksmuseet och att paleobotaniska avdelningens föreståndare vid detta museum, alltså professor Selling, har rätt och skyldighet att för sin del svara statsrevisorerna. Det är alltså uppenbart att revisorerna tagit initiativet, ehuru vägen liksom när det gäller andra museer och verk gått till avdelningsföreståndarna via den centrala myndigheten. Lika klart är det att Selling, som redan då befann sig i konflikt med Vetenskapsakademien, skrev för att försvara sin ståndpunkt. Hr Salmonson vänder sig särskilt mot att enligt vårt omdöme Sellings skrivelse var avfattad "i korrekt, om också skarp form". Enligt hr Salmonsons mening var tydligen skrivelsen kränkande. Härtill är det tillräckligt att erinra om att statsrevisorernas kanslichef på ed betygat att skrivelsen på intet sätt uppfattats som kränkande av statsrevisorerna själva; vi har samma uppfattning som statsrevisorerna, och att hr Salmonson är av annan mening är oss, milt talat, likgiltigt.

Det verkligt otrevliga i hr Salmonsons framställning kommer emellertid på andra punkter. "För egen del har jag haft god anledning att föranstalta om åtal mot en hel del av pressen för dess behandling av mina huvudmän under den pågående rättegången." Advokat Salmonson anser sig alltså utan vidare kunna påstå att pressens skrivelser i detta ärende varit brottsliga; det är onekligen friskt marscherat av en man som visat sig så känslig i fråga om vad som är kränkande för andra personer eller myndigheter.

Advokaten slutar med att säga att vårt inlägg skulle vara ett uttryck för "pressröta", eftersom det kan anses som ett försök att påverka domstolen. Om en sådan uppfattning som advokaten här kommer med skulle bli mera allmänt utbredd, vore det sannerligen betänkligt. Man säger att pressen inte skall yttra sig under utredningen i ett rättsfall, eftersom den då kan påverka utredarna, den får inte yttra sig under rättegången,

för då kan den påverka domstolen, den kan inte kritisera domstolen, för då kan det bli fråga om domkval. Alltså skall pressen helt enkelt hålla sig tyst. En så reaktionär uppfattning i frågan har dess bättre, såvitt vi vet, inte någon av de myndigheter som angripits under de senare årens rättsaffärer vågat publicera. Det är allmänt bekant att pressen i flera fall framdrivit undersökningar och offentliggöranden som lett till att misstag eller övergrepp blivit avslöjade. Men nu påstår en advokat rent av att det är pressen och inte de myndigheter som felat som företer "röta". Kommentarer är obehövliga.